

Haderslev malere gennem 150 år

Af Hans V Bang,

Jeg kunne godt begynde med de store og smukke panelmalerier i Slotsgade 20, de er værd at nævne. Men jeg vil koncentrere mig om perioden fra 1800 til 1950'erne. En introduktion til kunstmalere der enten var født og opvokset i Haderslev, eller som levede deres aktiv kunstnerliv i byen.

Det er både en politisk spændende og kulturelt set spændende periode, unge lærlinge rejser ud i verden, de krydser grænser uden problemer, studerer kunst i såvel København som München og inspirerer og hjælper hinanden, eller er elever hos hinanden.

Jeg har valgt at komme ind på, arkitekturmaleren Heinrich Hansen, Heinrich Heger, Ole Kruse, de tre brødre Wassner, tegnelæreren A.P. Diderichsen, Charlotte Christine von Krogh, N. V. Dorph, Jørgensen løjt, Toft Andersen, familie Mück, Hans Fuglsang, og sluttelig boghandler Johannes Christian Nielsen.

Perioden dækker en nytænkningens tid, en tid der bl.a. ser udviklingen fra det fastlagte smukke, klassiske i kunsten som *C.F. Hansen, Constantin Hansen, Martinus Rørbye, Christian Købke og C. A. Jensen eller Schinkel* i Preussen stod for. Tiden synes også at rinde ud for kunstneren som arkitekt, billedhugger maler, dekoratør af porcelæn etc. Som Kurt Gerschom, 1885, tysk kunsthistoriker, ansat på Museumsberg i Flensborg skriver i sin artikel i Schleswigsche Kunstkalender i 1920, (efter introduktion af Jens Juel, C. W. Eckersberg og Thorvaldsens indflydelse og kunstneriske udvikling i dansk kunst og Kaspar David Friederich ligeså for tysk kunst, som lagde grunden til det moderne danske maleri), om de Nordslesvigske kunstnere:

"Men denne første del af det Nordslesvigske maleri ses i tæt sammenhæng med den samtidige danske og europæiske kunst og står de stadig tættere ved tidens førende mestre i den akademiske tradition, blomstrer en beskeden kunstudøvelse, der tjener hverdagens gøremål og som bygger på og vokser ud af en gedigen håndværkertradition.

Håndværket var dengang ikke som nu, adskilt fra den såkaldte højere kunst af en kløft. Hvem der i den første halvdel af 1800tallet gik i lære i Haderslev hos håndværksmestre som en Møller, en Sørensen, en Knudsen eller Seger, for at blive en dygtig malermester, skulle efterfølgende kunne bruge al den tekniske malerviden og skabe et smukt og dekorativt ornament efter alle kunstens regler og være tidssvarende i forhold til moden.

Hvor længe den tradition bestod, viser det prægtige ornament som Hans Magnussen, Haderslev, skabte i Wien 1883, da han som ung mand befandt sig på valsen. Det blev udstillet på Flensborgs Handels og industriudstilling, hvor det vandt en pris.

Men denne håndværksmæssige dygtighed rakte dog ikke. I de lange vinteraftner samlede lærlingene sig hos mestrene og blev indført i tegnekunstens hemmeligheder og figurkomposition. Og hvem der ville bestå svende- eller mesterprøven skulle også udarbejde en god figurgenkendelse."¹ Sådan virkede dette "åbne akademi" i den Nordslesvigske provins, men flere gæstede Kunstakademierne i Nordeuropa efterfølgende.

Dvs. fra multikunstner til en mere fokuseret kunstner. Guldalderen er ved at rinde ud.

¹ Kurt Gerschom Freyer: Schleswigsche Kunstkalender 1920, s. 46(højre spalte nederst) -47(venstre spalte øverst)

Skønhedsidealene forsvinder på samme måde som maleruddannelserne på akademierne forlader kopiering af gamle mestre til fordel for den individuelle kunstners udvikling, og ser realismen som en brugbar udtryksform. samtidig med den gryende industrialisme og nye regeringsformer efter den franske revolution og 3 årskrigen i Danmark, Junigrundloven, 1864 og tabet af Slesvig og Holsten, 1. Verdenskrig og de store menneskelige tab under tysk styre, kolonirigernes forfald. Her kommer impressionisterne og ekspressionisterne med deres friskmalede lærreder. De kan også skildre den rå virkelighed. Krigen sætter spor i kulturen.

I samme periode opstår fotografiet som bringer en ny realisme ind i billedet, senere filmen, telegrafene og telefonen- der er nok af ny teknologi at håndtere, forholde sig til og acceptere. Kunsten bevæger sig fra det individuelle mod massekultur. Dette påvirker alt sammen de kunstnere jeg vil komme ind på, for de har næsten alle sammen foretaget rejser til udlandet- på valsen² eller på dannelsesrejser og dermed fået indtryk af andre virkeligheder end dem Haderslev/Slesvig eller Danmark kunne give dem.

2. Verdenskrigs skelsættende påvirkning af enhver form for kunst og kunsthåndværk. Det er perioden hvor den europæiske kunst i allerhøjeste grad også beskæftiger sig med hvad der foregår i verden, en mere nuanceret og personlig naturalistisk udtryksform breder sig.

Kunstnerne:

Tegnelærer **P.A. Diederichsen**: *1802-1840.

Fungerede mest som privatlærer. Han levede bl.a. af at marmorere og male blomster på de mere velhavende haderslevers paneler. Og uanset at han var født i en tysktalende familie, valgte han –, da det var nødvendigt at vælge side- den danske.

2

De tre Wassner brødre

Det var fundet af **Julius Wassners** dagbog, som satte det hele i gang, og også en film om det spændende hus; Slotsgade 29, - hvortil Hansborgs trompeter Didrich fik skøde på grunden og byggede huset i 1578, var nu 1980, beboet af familien Møller.

Julius Wassner var i øvrigt søn af én af brødrene nemlig Eduard.

Planer for en udstilling om familien Wassner, udviklede sig og blev realiseret i det nyrestaureerede Slotsgade 20, som Haderslev Kommune stillede til rådighed. Et nyt gammelt hus med værker udlånt af mange ejere.

Det blev en spændende kulturhistorisk udstilling med kunstneriske tilløb. Et indblik i den tyskinspirerede senempire tid –også kaldet Biedermeier perioden.

² At gå på valsen, vil sige at håndværkssvende drog ud i verden for ikke at komme hjem før efter 3 år. Det skulle være en faglig- og kulturdel af uddannelsen for at kunne blive mester. Begyndte i 1600-tallet og varede til op i 1900-tallet.

Der blev oprettet en fond til bevaring af Wassner minder og andre kulturminde i og til Haderslev på tapetet. At fastholde og udbygge den påbegyndte Wassner samling. Artiklens forfatter var formand for Wassner fonden 1981-1985.*³

Mere end 45 genstande var i fondens eje dengang.⁴

Børge Møller og hans familie gav lov til at indrette deres langstue i no. 29 til en Wassner *udstilling som åbnede i forsommeren 1983*.⁵

Valentin Wassner, * Haderslev 1808-1880.

Maler, født i Haderslev, Slesvig. Uddannet på Kunst -akademiet i København, - præget af Slesvig-Holstenisme, blev Valentin Wassner, som så mange før ham, omvandrende portrætmaler i Schleswig-Holstein og omegn. Han træffes som portrætmaler i Hamburg 1837-38 og forsøgte en tid at finde fodfæste i Haderslev 1847. I 1853 tilbyder han i Slesvig by at male portrætter, prospekter- som tiden elsker, navne og lignende på porcelæn og nævner, at han vil forblive i byen en tid lang. Uanset hans kunnen, var det ikke nemt at ernære sig alene som kunstmaler. Det kan være derfor han, året efter i Slesvig, åbnede et fotografisk atelier, som han imidlertid opgav, da han blev tegnelærer i Domskolens. Hans portrætter, mest i det lille format, er oftest skabt efter et fast skema, en siddende figur i trekvart format, noget sidevendt med en albue støttet til et bord eller et armlæn og den anden hånd i skødet. Kvinderne holder i reglen et hvidt tørklæde. Valentin var håndværksmaleruddannelse. Han foretog en længere studierejse til Paris og gennem Tyskland 1835(som så mange andre samtidige) umiddelbart efter akademiopholdet 1840; i Flensborg og i Haderslev 1847; portrætmaler i Slesvig og byens første fotograf fra 1853. Tegnelærer ved Domskolens, Slesvig. 1860- 80.

Sønderjysk Udstilling, Charlottenborg 1937; 100 Jahre Schleswigsche Malerei, Holsteiner Landesmuseum, Gottorf Schloss 1954.

Eduard Wassner *Haderslev1815- 1888.

Faderen, købmand Anton Wassner som stammede fra Sydtyskland, indrettede sig med sin kone Marie Magdalene Flügel i Slotsgade 29 i 1807- og her var der så købmand frem til 1888, hvor Eduard dør.

Tegningerne, dagbøgerne, malerierne der har udgangspunkt i Haderslev, er medvirkende til at skildre en borgerlig families gode liv, med glæder, fester, udviklingen i byen og – efter 1848 med det særlige blik der holder på den tyske side af det nationale-, det var slet ikke aktuelt da Anton kommer til Haderslev i

³ Det skete i december 1981. Medlemmerne i den første fondsbestyrelse var byens historiker Henrik Fangel, bankmanden Jørgen Mørk, Børge Møller ejer af no. 29, Erika Jørgensen som én af initiativtagerne til hele historien, Hannelore Wassner (Kiel) som repræsentant for familien og så mig selv.

⁴ Senere udpegede Haderslev Byråd Jens Chr. Gjesing som rådets repræsentant i bestyrelsen. Senere blev Elke Fuglsang medl. Af bestyrelsen.

⁵ Der blev af historikeren Henrik Fangel m.fl. udarbejdet 4 store foto og tekst plancher der med genstandene kunne danne baggrund af indretningen af mindestuerne.

1807, -men denne holdning til nationalt tilhørsforhold, skærpes gennem 1840erne og udløses, så man må vælge side i 1848. Den første slesvigske krig.

Eduard Wassner efterlod sig en del skitser og tegninger, der bl.a. fortæller om malerens drengear og antages at være tegnet til hans børn. Bl.a. er rejsen til København i 1833, der varede 18 dage, fremstillet både dramatisk og muntert. Foruden genrebilleder malede Eduard mest portrætter.

Han kom malerlære i Kbh. 1833; derefter Kunstakademiet København- (som i øvrigt tiltrak mange kunstnere fra hele det nordslesvigske område). Blandt hans lærere var Bertel Thorvaldsen, 1838 - 39.

Eduard fik Borgerskab i Haderslev 16.9.1852, og overtog faderens købmandsforretning.

Fondens samling, som er overdraget Museum Sønderjylland, Arkæologi, er righoldig på sjove, tidstypiske skitser, som der her vises nogle få af.

Charlottenborg, Forår 1839; Sønderjysk Udstilling, Charlottenborg 1937.

Det "wassnerske"

Det daværende tyske borgerskab i Haderslev var rigt og havde mange handlende blandt sine - så kredsen omkring Wassners i deres tid i byen fletter sig med mange kendte Haderslev og slesvigske familier som virkelig har sat deres præg på området-, eksempler er Brinken og Häger, isenkræmmeren og manden med stiftelsen.

I kraft af den inspiration der ligger i at se på de tre Wassners billeder i bredeste forstand, relaterer dem til Haderslev, forsket i af Irene Haberland⁶, Olav Christensen, Henrik Fangel m.fl. har vi fået indsigt i en periode, som trods-tidsmæssig nærhed, så dog specielt i relation til helstatstanker, og Slesvig-Holstenisme.

Hermed har vi vidnesbyrd om tiden efter 1848 og de kampe og gnidninger der holder til op til efter 2. verdenskrig og hvis spor det ikke er svært at finde.

Vi kan gå til en anden samtidig nemlig Fritz Jørgensen eller Jürgensen som med en noget større tyngde lever, tegner og maler i samme tid- og så såmænd også i Haderslev.

Med kritisk pietet og det kærlige kulturhistoriske øje er der meget at hente i "det wassnerske", og med nysgerrighed og et åbent sind, kan vi se de næsten journalistiske reportageskitser og tegninger og så kan vi nu høste indblik i en historie der dækker mere en 80 år af en spændende tid.

Man kan ikke undgå at bemærke Valentins smukke portrætter, det elegante og klare penselstrøg og Bernhards mere folkelige, tableauagtige malerier og skitse og se kopierne fra skitsebøgerne med den herlige reportage tegninger fra kampene 1848-50 af Eduard Wassner. Han så det ikke selv, men hørte om det - en i dag ikke ukendt journalistisk metode.

Et af Valentins mest kendte billeder, er af Carl landgreve af Hessen, siddende i rullestol uden for Louisenlund, 1834, miniature eksemplar på Glücksborg Slot.

⁶ Irene Haberland, *Brødrene Wassner*, forlaget Gammelting, Haderslev 2003

Bernhard Wassner, *Haderslev 1820- 1875.

Stammede fra også fra den omvandrende musikanter fra Schweiz, som slog sig ned i Slotsgade 29 i Haderslev og fik 3 male- og tegnebegavede sønner, hvor Bernhard var den yngste. Han fik som sine brødre en håndværksmaleruddannelse i København i 1841, men kom tilbage og tilbragte sin ungdom i Flensborg, Lübeck og Haderslev før han fik ansættelse hos en litograf i Frankfurt am Main i 1845. Allerede året efter udvandrede han til London, hvor han skal have malet blomsterstykker i kongelige slotte og have haft forbindelse med den næsten jævnaldrende Theude Grønland fra Altona, som også menes at have malet for dronning Victoria. En større research af artiklens forfatter har ikke kunnet dokumentere blomsterstykker på kongelige slotte i England eller portræt af Dr. Victoria, malet af Bernhard Wassner.

Heinrich Hansen, *Haderslev 1821-1890.

Heinrich Hansen specialiserede sig som den første danske kunstner i arkitekturmaleri og vandt allerede som ung anerkendelse for sine detaljerige og harmoniske kompositioner med pragtinteriører og monumentale bygninger fra renæssancen som foretrukne motiver. Hansens indgående kendskab til Christian IV's byggeri, fik stor betydning for genopbygningen af Frederiksborg efter branden i 1859, idet dele af slottets indre kunne rekonstrueres efter Heinrich Hansens studier. I årenes løb deltog Hansen i en række store dekorationsarbejder, hvoraf han ledede flere f.eks. på Frederiksborg. Han engagerede sig i tidens bestræbelser på at fremstille kunsthåndværk og -industri af høj kvalitet og tegnede bl.a. møbler og porcelæn. Som designer, herunder 22 år som kunstnerisk leder af Bing & Grøndahl, havde Heinrich Hansen en betydelig andel i, at dansk historicisme prægedes af renæssancens stiltræk. Med sæde i en lang række bestyrelser og komiteer, bl.a. Charlottenborgs magtfulde udstillingskomité, og som organisator blev H. en indflydelsesrig personlighed i dansk kunst liv. Malersvend 1842 i Flensborg; Kunstakademiet København. Dekorationsskolen, 1842-46, lille sølvmedalje. 1844, store sølvmedalje. 1846, modelskole 1846, lille sølvmedalje. 1846; dekorationsarbejder på Thorvaldsens Mus. 1843-45.

Heinrich Hansen rejste til Tyskland 1847; Spanien, Frankrig, Belgien, Holland, England, Skotland 1850-52; Italien 1868-69, 1875; korterevarende rejser til bl.a. Sverige.

Hjælpelærer i perspektiv- og ornamentklassen. Kunstakademiet. Kbh. 1847-64; titulær professor. og docent i perspektiv samme sted 1864-90; vicedir. Samme sted. 1879-88; kunstnerisk direktør for Bing & Grøndahl 1868-90; medlem af Akademirådet 1887; modtog mange udmærkelser gennem årene. I 1992 arrangerede Birgit Jenvold en udstilling om og med Heinrich Hansen på Haderslev Museum og udgav i den anledning bogen "Heinrich Hansen".

Heinrich Heger (Häger) *Haderslev 1832-1888.

Forældre: Malermester Heinrich Heger/Häger og Diederica Maria Schmidt. ~1864 med Sørina Zester fra Horsens, 1882.

Kom i malerlære hos Eduard Wassner og blev svend 1852. Rejste til København og blev optaget på Kunstakademiet. Vandt bl.a. den lille sølvmedalje i dekorations - og modelskolen.

Uddannes under Heinrich Hansen til arkitekturmaler. Opholder sig i 1858-62 i München og er elev af Hermann Dyck. Har udstillet på Charlottenborg mange gange.

Heinrich Heger har ikke efterladt sig mange spor i Danmark, var bosat i Tyskland fra 1865, hvor han opnåede en vis anerkendelse og solgte værker til adskillige museer. En del af Hegers motiver, bl.a.

Bedestuen på Gottorp Slot, var meget populære i samtiden, at han på bestilling malede indtil flere udgaver med dette motiv.

Heger foretog mange rejser i Sydtyskland 1858; bosat i München 1858-62 eller 1863; bosat i Kbh. 1862-65; Nederlandene, 1864; bosat i Kiel 1865-75; Antwerpen 1869; Danzig 1872; Italien 1874-75, 1878; bosat i München 1875-88.

Heger udstillede bl.a. på:

Charlottenborg Forårsudstilling 1856-65; Exposition des Beaux-Arts, Bruxelles 1869; talrige udstillinger i Tyskland bl.a. i Kiel og München; Haderslev Malere, Haderslev Museum 1931, 1982; Sønderjysk Udstilling, Charlottenborg 1937.

Anton Eduard Kieldrup, *1827--1869, Haderslev.

Forældre: Skibsfører, købmand, senere forpagter Jens Kieldrup og Marie Magdalene Schmidt. ~24.1.1857 i Kbh. med Ingeborg Hedvig Marie Simonsen,

Anton Eduard Kieldrup valgte, i modsætning til de fleste samtidige landskabsmalere, at overhøre Niels Laurits Høyen⁷ advarsler om den uheldige indflydelse, en ung kunstner ville udsætte sig for ved nærkontakt med tidens tyske kunst. På rejser til bl.a. Düsseldorf og München fik han bekræftet og styrket sin tilknytning til den romantiske landskabstradition. Det prægede især de mange landskabsbilleder, han udførte med motiver, baseret på studier og indtryk fra flere udlandsrejser til Norge og bjergrige egne i Mellemeuropa. I de danske landskaber med motiver fra Midtjylland, men først og fremmest nord for København fra Dyrehaven og Søllerød samt Nordsjælland, spores i nævneværdig grad, en indflydelse fra Eckersberg-skolen og det nationale landskabsmaleri. Det manifesterede sig bl.a. ved mere enkle kompositioner og en virkelighedsnær motivskildring, men ofte underlagt en klassificerende landskabskonstruktion og ledsaget af idylliserende elementer som pittoreske bondehuse, der markerede forankringen i en romantisk tradition. Malersvend i Haderslev; Kunstakademiet Kbh., okt. 1845-okt. 1847. Rejste bl.a. til Norge 1847-48, 1855; München, Salzburg, Tyrol 1858-59; over Mosel, Schweiz, Paris til Tyskland bl.a. Düsseldorf, hjem via Belgien og Holland 1863-64. Udstillinger som viste Anton E. Kieldrups værker

Charlottenborg Forårsudstillinger 1849-53, 1855-58, 1860-63, 1865-69; Foreningen Fremtiden, Charlottenborg 1869, 1871; Nordisk Kunstudstilling, Kbh. 1872; Raadhusudstillingen, Kbh. 1901; Winkel & Magnussen, Kbh. 1903; Works by Danish Artists, Guildhall, London 1907; Haderslev Mus. 1931 (sammen med Heinrich Hansen, Heinrich A. Heger og Charlotte von Krogh); Sønderjysk Udstilling, Charlottenborg 1937; Jylland i dansk malerkunst, Aarhus Kunstmus. 1956; Søllerød Billeder, Søllerød Rådhus 1974; Søllerød i det lokalhistoriske maleri, Gl. Holtegaard 1982; Haderslevmalere, Haderslev Mus. 1982.

Charlotte Christiane von Krogh. *1827-1913.

Maler Husum og Haderslev. Elev af Anders E. Kieldrup.

⁷1798-1870, som regnes for at være Danmarks første kunsthistoriker,

Charlotte Christiane von Krogh stammede fra en bedrestillet adelig familie i den højere danske embedsstand i Slesvig, Amtmand G-H-von Krogh. Hun studerede kunst i København 1854 og i Hamborg 1856 og Düsseldorf 1857-61. Ved sin debut i Kunsthallen i Kiel i 1857 var hun kun 25 år gammel og endnu påvirket af sin lærer Hans Gude. Hun malede både landskabsbilleder, fortrinsvis fra omegnen af Haderslev, og interiører, der vidner både om 1854, 1856 og kærlighed til hjemstavenen⁸ (*et udtryk vi sjældent bruger, men som er et centralt begreb på tysk*) og hjemmets Biedermeier agtige tryghed, samt om en forståelse for andre, mere folkelige miljøer end det, hun selv stammede fra. Hun var elev af landskabsmaleren Anton Eduard Kieldrup i Kbh., senere uddannelse i Karlsruhe; Kunstakademiet i Düsseldorf, elev hos den norske maler Hans Gude,⁹ 1856- 1861.

3-årigt rejsestipendier fra Ministeriet for hertugdømmet Slesvig; æresmedlem af Die Schleswig-Holsteinische Kunstgenossenschaft. Hendes maleriske udvikling viser en utvetydig udvikling fra Biedermeier til modernisme i landsdelens malerkunst (eks. "nøgen pige"). Charlotte von Kroghs liv og kunst er detaljeret skildret i bogen af Dörte Nicolaisen med bidrag af Bärbel Manitz og Hans Schultz Hansen. "Fra Husum til Haderslev. Malerinden Charlotte von Krogh, 1827-1913".

Johannes Peter Jürgen Mück *1831 – 1921.

Fik borgerbrev i Haderslev 1858 som maler. Har blev født i Rantzau, Barmstedt, nord for Hamborg (i Holsten). Mück var søn af *Johann Gotlieb Mück* (1776-??) fra Rendsborg, Stabsunteroffizier (Sergant) ved 5. Bataillon hos det Holstenske Infanterie-Regiments i Rendsburg, og *Anna Margarethe Gyesen* (1788-??) fra Haderslev. Han giftede sig d. 9. Juli 1857 i Husby sin kusine *Maren Schmidt* (* 16. Oktober 1841 på Brandsø; † 9. Februar 1921 i Haderslev) og havde med hende tre døtre og 4 sønner. To af sønnerne blev malere: *Wilhelm Lauritz Mück* (1859–1914), af hvem man kun kender 2 malerier og han blev hele livet i fødebyen Haderslev. *Carl Johannes Mück* (1866–1922) arbejdede hovedsagelig som landskabsmaler, efterfølgende i Haderslev. 1895 udsmykkede han det indre af kirken i Vilstrup med sine malerier. 1905 flyttede han til Hamburg hvor han levede til sin død i 1922.

Johannes Peter Jürgen Mück ville gerne være maler og efter endt uddannelse, drog han på sin dannelsesrejse- som så mange andre før ham. Man kender ikke så meget til den rejse, andet end at han bl.a. var i den østlige del af Preussen og endte i Haderslev. Her havde han familie idet hans mor kom fra byen. Og det bragte ham også til Brandsø og Brandsøgaard.

Det kom sikkert til at påvirke flere af hans drengebørn, at Mück i en periode var lærer på malerlavets lokale videreuddannelsesskole i Haderslev, en aftenskole der bl.a. uddannede malerlærlinge i tegning. Han ernærede sig som malermester og underviste på håndværkerskolen, lige som han var læremester i Sverige, for den dansk-svenske Maler *Ole Kruse* (1868–1948). der også stammede fra Haderslev. Efter Pia Viscors bog om familien Mück, i forbindelse med en fin udstilling af Johannes Mücks værker på Haderslev Museum 2013, noteres det at han sandsynligvis også må have haft almindeligt malerarbejde. I 1870'erne rejste han ud og skabte bl.a. værker af alperne og Vierwaldstätter søen, han havde sin søn 23årige søn Carl Johannes med. Faderen ses at have malet såvel enkle billeder af gårde og senromantiske landskaber, som menes at have været bestillingsarbejder. Senere blev det til stilleben med frugter og lign. sat sammen med for eksempel porcelæn.

⁸ Heimat på tysk.

⁹ Født i Oslo 1825- død i Berlin 1903

Da sønnen i 1895 vender tilbage til Haderslev, er der nu to malere der signerer sig som J. Mück, mens sønnen boede i byen, blev det dog til J. Mück senior, hvilket faderen holdt op med da sønnen forlader byen i 1905 for at bosætte sig med sin kone i Hamborg. De var ikke specielt kendte i deres samtid som kunstmalere – de to malermestre! Det endte med, at to af Johannes Mücks børn, Wilhelm Lauritz og Mary Christine blev boende som voksne, i Haderslev. Wilhelm Lauritz Mück købte Slotsgade 22 (nu en del af Historie Haderslev), hans forældre, der var i 70erne flyttede ind. Da Sønnen W. L. Mück døde i 1914, blev hans forældre boende hos svigerdatteren.

Faktisk blev tre af Johannes Peter Jürgen Mück sønner, Emil, Wilhelm Lauritz og Carl Johannes alle malere. To af dem har ikke efterladt så mange malerier, hvorimod Carl Johannes fik omfattende erfaring som maler og bl.a. også udførte restaureringsarbejder i Vilstrup Kirke, idet han her bemalede og forgyldte inventar i 1895. Blandt andet prædikestolen med egetræsåringer, hvilket er specialarbejde.

Historien om Mück familiens malere, kan til en vis grad minde om familien Wassner, med forskellige ambitioner, metoder og kategorier. Dannelsesrejserne har de tilfælles og de tre drenge Mück, har også malerens tradition for både at være håndværker og kunstmaler, hvor man kan leve af det første men slet ikke det andet! Enkelte af hans værker opbevares i samlingerne på Museum Sønderjylland, Arkæologi Haderslev, de fleste er dog i privat eje.

Malerierne er ofte signeret med J. Mück eller L. Mück, men også JM og LM forekommer.

Niels Vinding Dorph *Haderslev1862, -1931.

Dorph var i malerlære; Teknisk Skole, Kbh.; Kunstakademiet København december 1879, modelskolen jan. 1883, forlod Akademiet 1884; derefter Kunstnernes Studieskole. (P.S. Krøyer, Lauritz Tuxen). Første udlandsrejse 1886; senere mange gange Italien; desuden England.

N.V. Dorph vakte stor opmærksomhed i det danske kunst liv, med to artikler "Om Kunst, Kunstnere og Publikum" i Dagsavisen 26.4.1883 og "En Strømændring" i Tilskueren, maj 1886. Heri fastslog han som en kunstens naturlov, at den yngre generation altid vil gøre oprør mod den ældre. Et tema der ikke havde været synderligt oppe tidligere.

Uden at Dorph som maler kan betegnes som oprører, ses elementer af artiklernes synspunkter illustreret i hans egen produktion. Fra at være beslægtet med P. S. Krøyers tidlige socialrealisme, nærmede han sig i en periode ægteparret Slott-Møller. Egentlig anerkendelse fik han med portrætterne af samtidens digtere, politikere og erhvervsfolk. Desuden havde han betydelig succes på flere udenlandske udstillinger. Sit hovedværk skabte Dorph i 1924, en udsmykning af ekspeditionssalen til J.D. Herholdts nu nedrevne nationalbank. Dorphs lyst til at skrive og vel også et økonomisk behov førte til, at han i perioden 1893-1902 skrev udstillingsanmeldelser for Politiken. Desuden stiftede han tidsskriftet Kunst i 1899 og redigerede den første årgang. Han var yderst aktiv foreningsmæssigt, og sammen med hustruen Bertha Dorph ledede han Tegne og Kunstindustriskolen for Kvinder.

Har valgt et af hans billeder, som var med i Kunstnergaven til Sønderjylland 1920 "Lanterne bæres til fest" kalder jeg det- et yndefuldt, smukt billede af en skik jeg selv har været en del af.

Medlem af Akadimirådet 1908-17, 1921-31; Kunstakademiets direktør 1931; talrige andre tillidshverv.

Mention Honorable, Berlin 1891, 1906; med., Chicago 1893; guldmedalje., München 1906; Årsmedalje 1 (Eckersberg Medalje.) 1904; 2 (Thorvaldsens Medalje) 1907.

Ole Waldemar Kruse. * Haderslev 1868 - 1948 Bokenäs, Sverige.

Hans forældre var malermester Johannes Kruse og Maren Kruse (f. Petersen) på Naffet 13 i Haderslev. Det var en stærkt religiøs familie og han gik i lærer hos sin far og aflagde svendeprøve i 1887. Han kunstneriske interesse blev yderligere vakt mens han tog tegnetimer hos malermester Johannes P. Mück, Haderslev (1830-1915).

Efter følgende aflagde han, efter studier på Københavns Tekniske Skole, afgangsprøve til Det Kgl. Kunstakademi, hvor han fortsatte sin træning som maler/kunstner. Derefter gik han på valsen.

Da han begyndte at slå sig lidt mere til ro, fik han i Oslo store oplevelser på en stor kunstudstilling og sin egen udstilling fik han i 1901, hvor han fik meget positive anmeldelser af bl.a. maleren Niels Vinding Dorph fra Haderslev, og det medvirkede til at styrke hans tro på egen kunnen, hvorefter han bosatte sig i Gøteborg.

Ole Kruse studerede museerne flittigt på rejserne i sin ungdom. Det kom til at præge hans egen kunst, som især er inspireret af middelalderen og den tidlige renæssance. I de unge år i Gøteborg, stod han i nært venskab med Ivar Arosenius og billedhuggeren Gerhard Henning. Ved sin entusiasme og poetiske fantasi fik Kruse en inspirerende indflydelse på disse større begavelser. Hans tidlige værker er rigt fortællende, lyriske og ornamentalt prægede skildringer. De foretrukne materialer er akvarel og tempera med rig benyttelse af guld. Hans portrætter præges af en enkel, stærk karakteristik. Göteborg Kunstmuseum har en rig samling af hans værker, hvoraf 11 er skænket af skibsreder Werner Lundquist. Specielt et af hans hovedværker, "Livets træ". Kruses stærke religiøsitet kom til udtryk i de kunstværker der bl.a. blev produceret til kirker og lignende, antog efterhånden karakter af en fanatisme, som medvirkede til, at venskabet med de andre kunstnere opløstes.

Ole Kruse var også en interessant skribent, og skrev bl.a. "Malerens Bog", 1929 og "Ole kruses Fuga", som udkom posthumt i 1952.

Han holdt fast i sin sønderjyske herkomst og sprog hele livet, men det var dog hans sidste besøg i landsdelen, da han i forbindelse med afstemningen i 1920, gæstede Haderslev.

Haderslev Historiske Arkiv modtog i 1974 en mappe fra hans bo, med mange akvareller og tegninger. Museum Sønderjylland- arkæologi Haderslev er i besiddelse af et af hans malerier.

Hans August Lassen, *Haderslev 1857-1938¹⁰

Maler. Forældre: Maleren Lars L. og Anne Sophie Lauritzen. Levede efter 1920 i Ratingen ved Düsseldorf i Tyskland. Tysk-dansk portræt, stilleben- og portrætmaler og genremaler i den særlige Dysseldorfer skole.

Lassen besøgte Kunstakademiet Düsseldorf von 1881 bis 1887. Der var Peter Jansen d.æ., Hugo Crola og Heinrich Lauenstein hans lærere. I skolelisten fra Akademiet, blev Lassen beskrevet som meget begavet

¹⁰de.wikipedia.org/wiki/Hans_August_Lassen

At han også så det som vigtigt at klare sig selv, slås fast. Lassen specialiserede sig i fremstille scener fra værtshuse, vinsmagning, herre- og spillebordsliv, folkelivs- skildringer fra Rhinområdet, stilleben og portrætter var andre af hans temaer. Bosat en årrække i Düsseldorf fra 1882. Han skabte i 1885 et oliemaleri af Fyrst Otte Von Bismarck.

Portræt af Thorvaldsen (1874, privateje i Haderslev, kopi i Haderslev Mus.); Weinprobe; Vin, kvinder og sang (fresko i Fredenbaum ved Dortmund). Et spændende parti. Signieret. Dateret "98". Olie på træ, 30 x 40 cm.

Jørgensen Løjt, Frederik Ernst * Løjt1869 -1952

Maler og kopist. Forældre: Skibskaptajn Ernst Jens Friedrich Jørgensen og Marie Botilla Michelsen. Frederik Jørgensen Løjt mistede tidligt sine forældre og blev derfor delvist opdraget hos moderens slægtninge på Ll. Kolstrupgård ved Åbenrå.

Han ernærede sig senere, under opholdet i København, som dekorations- og teatermaler bl.a. på Dagmar-teatret. Til Industriudstillingen i 1888 skabte han Tuborg flasken som udstillingens udsigtstårn. I mere end 100 år blev tårnet dette bryggeris vartegn. Under et ophold i USA, der varede 8-10 år og hvor han fortrinsvis opholdt sig i Florida, levede han som dekorationsmaler. Han udsmykkede huse og hoteller, fremstillede kopier men også egne akvareller, der blev solgt til private. Han var efter hjemkomsten bosat i Haderslev fra omkring 1902-3 til sin død. I 50 år var han en trofast skildrer af egnen og byen. Hans værker har såvel bygningshistorisk som topografisk interesse.

Han var uddannet som håndværksmaler i Åbenrå; Teknisk Skole, København.; Kunstakademiet samme sted, en kort tid.

Rejste i Europa med bl.a. ophold i Paris, Skotland og England i ungdoms årene. Arbejdede i USA i 1880'erne.

Udstilling :Selskabet. til Bevarelse af gamle bygninger i Haderslev, Statsseminariet. Haderslev 1984 (retrospektiv)

August Wilkens: *1870-1939.

Wilckens, August Georg Christoph, født i Kabdrup. Forældre: Gårdejer August Wilhelm W. og Dora Henriette Friese.

August Wilckens fik som billedkunstner, en særlig position i det tyske kunst liv omkring århundredskiftet. Som impressionist, uddannet i Dresden, har han malet en lang række portrætter, samt interiør- og eksteriørbilleder, hvor den personlige skildring er både fintfølede og dramatisk. Hans optagethed af religiøse forhold fremgår også af valget af motiver. W. udførte en lang række offentlige udsmykninger i provinsen Slesvig- Holsten, navnlig i kirker. Næsten alle i Slesvig Stift før Genforeningen. Han både restaurerede kalkmalerier og foretog ny bemalinger. Et selvportræt, fra 1898 ses i Møgeltønder Kirkes sydlige korhvælving.

Blandt hans værker kan følgende nævnes:

Oliebilleder: Portræt af lensgreve Hans Schack (1897, Schackenborg); lensgrevinde Henny Schack (1897, samme sted.); Haderslev Domkirke (Haderslev Mus.); museumsinspektør., dyrlæge J.P. Schmidt (1897, samme sted., kopi 1917); landøkonomiråd Ohlsen og hustru, 2 portrætter (1904, Städt. Mus., Flensburg); Bryllup på Fanø (1907-09, Kunsthalle zu Kiel); Interiør fra maleren Charlotte v. Kroghs stue 1908, Højtid på Fanø (ca. 1909, samme sted.); Gudstjeneste i Sønderho Kirke (Mus. på Koldinghus); Både i strandkanten ved ebбетid (Sønderjyllands Kunstmus.); portræt af Julie Wilckens (ca. 1911, Städt. Mus., Flensburg); af Charlotte von Krogh (Haderslev Mus.); landråd, friherre Hugo Philip von Löw und zu Steinfurth (samme sted); Kvinder i Uvej på Fanø (samme sted); samme motiv (1913, Städtisches Museum, Flensburg); selvportræt (samme sted); portræt af Hertug Hans den Ældre (efter 1916, Katedralskolen, Haderslev.). **Kirkelige arbejder:** Kirkerne i Møgeltønder (1894-98 og 1908); Skt. Nikolaj K., Åbenrå (1899-1900); Klein Solt (1899); Grosse Berkenthin (1899-1900); Brøns (1901-03 og 1907); Hvidding (1907 og 1913, hertil skitse på Haderslev Museum); Skt. Johannes K., Flensburg (1910-11); Gl. Pellworm (1911); Skt. Severin, Haderslev (1912); Toftlund (1912-13); Holbøl (1913); Starup (1916-19, skitser på Haderslev Museum.); Helligåndskirken., Flensburg (1927); Skt. Nikolaj Kirke., Flensburg (1929-30). Andre offentlige arbejder: Vægmaleri, Den gl. Amtsgård, Åbenrå (1901); 3 scener fra oldtiden, Haderslev Museums. gamle hovedbygning. (1915).

I lære som dekorations maler i Haderslev 1887; Kunsthåndværker skole, München 1888; Kunsthåndværker skole, Nürnberg 1889-91; derefter beskæftiget ved litografiske anstalter i 3 år; Kunstakademiet, Dresden 1894-96 og 1896-97, sølvmedalje 1897-99.

Bosat i Dresden fra 1899 med årligt tilbagevendende sommerophold på Fanø og et enkelt år, 1903, på Bornholm; Paris og Italien (Taormina) 1903; Rom 1908; Sicilien 1913, 1924. Professor honora causi. Kunstakademiet, Dresden 1916.

Thorvald Toft Andersen *1886 - 1972 i Haderslev.

Maler, lærer og musiker. *3.12. 1886 i Dråby Sogn, Horns Herred, ?1972 i Haderslev. Forældre: Lærer, senere tillige godsforvalter Laurits Peter A. og Hanne Caroline Toft.

T. Toft Andersen var foruden at være billedkunstnerisk begavet også musikalsk og tjente til sit Pariserophold bl.a. ved at være organist i kirken St. Jean i Rue Grenelle, hvor han også gav en koncert i februar 1925. Efter Genforeningen blev han seminarielærer i Haderslev, hvor han underviste i tegning, kunsthistorie og musik.

Tegneundervisning, Jonstrup Sem. 1904-07; lærereksamen, samme sted 1907; Statens Tegnælærerskole, Kbh. 1909-10; udvidet organisteksamen 1917; Academie. Julian, Paris 1924-25, årlige ophold der 1-2 mdr. indtil 1931.

Udvalgte værker:

Olie, portrætter: Demimonden (1925); Selvportræt (1927, udstilling i Paris 1929 med titlen "Kunstneren i det danske forår"); Borgmester Kjær, Christiansfeld (Christiansfeld Kommune.); Skoledir. Olaf Petersen, Haderslev; Min hustru (1929); Mejeribestyrer Mathiasen, Styding; Købmand Anton Hundevadt, Haderslev; Selvportræt (1936, (Haderslev Mus.); I skumringen; Pastor Wulff, Åstrup (1944); Under bedeslagene, portræt af pastor Wulff, Åstrup (1945-46); Gymnasiastinden; Pastor Philipsen, Gram (1953). Andre: Fægtningen ved Sønderbro 9. april 1940 (1949, Haderslev Kaserne); Landskabsbillede fra Åstrupgård (1949); Åstrup Præstegård (ufærdigt); desuden blomster og genrebilleder.

Illustrationer: P. Horn: Lærebog i Botanik for ældre Begyndere, 1911.

Fægtningen ved Sønderbro, 1949, må betragtes som et af hans hovedværker.

Rejste bl.a. til Hamburg 1922; Paris 1924-25, årligt til 1931; Bruxelles, Antwerpen, Amsterdam 1924-25; Berlin 1929; Sth.; Rom 1956-58.

Deltog i flere udstillingen i ind- og udlandet. Bl.a. Salonen, Paris 1929; Allgemeine unabhängige Ausstellung, Potsdam 1931, Berlin 1932; Sønderjysk udstilling 1935, 1937; Den sønderjyske Kunststudstilling 1935-36; Sønderjysk Malersammenslutning af 1935, Odense 1937, 1948, Århus Hallen 1938-39; Åbenrå Kunstforening, maleriudstilling, Åbenrå Museum. 1950.

Han arbejdede som tegnelærer Th. Langs Skoler, Silkeborg 1907-11; lærer i Randers 1911-12; i Grenå 1912-20; seminarielærer i Haderslev fra 1920; organist ved St. Jean, Paris 1924-25; medarrangør og leder af udstillinger i Haderslev og Åbenrå; samt af udstillingen Fransk Nutidskunst, Charlottenborg, 1939.

Bogen om kunstneren Thorvald Andersen "Han kunne åbne døre", af Poul Hviid og Nis Schmidt. Gammelting, Haderslev. 1996. Her læses en stor historie om et rigt liv og en meget entusiastisk samfundsborger og kunstner.

Hans Fuglsang, *Haderslev 1889- Frankrig 1917.

Maler og grafiker. Søn af bryggeriejer Chr. Fuglsang og Maria Stöcker.

Georg Erlers kunstskele, Dresden 1906-07; Kunstakademiet, München 1907-12; arbejdede med raderinger i Dresden 1913.

Hans Fuglsangs tidlige værker var i jugendstil, og efter en impressionistisk præget periode tilsluttede han sig den fremstormende tyske ekspressionisme.

En henvendelse i 1915 om et Sct. Severin apsis billede til Gl. Haderslev kirke, resulterer ikke bare i værket men også i mange forarbejder, skitser, udsnits arbejder. Der er her tale om en undersøgende kunstner der ikke viger tilbage for at afprøve egen vision ud fra ønsket om et Sct. Severin billeder- det fortælles der om i ledsagebogen til en stor udstilling "Verglühte Treuma" (Brændte drømme), som også fandt sted i Flensborg

i 2015. Her kan man også stifte bekendtskab med andre af Hans Fuglsangsværker, såsom *Trauernde Fraeun*, *Vier weibliche Akte*, samt tuschskitser fra krigsdeltagelsen i Frankrig.

Hans store evner i forbindelse med komposition, farver og bevægelse viser en moden kunstner.

Det tidligt udviklede talent, som man ventede sig meget af, nåede fra 1913 stor styrke og selvstændigt udtryk med motiver fra bl.a. teatret, i portrætter og figurkompositioner. Hans Fuglsang's arbejde begrænsede sig på grund af krigstjeneste i hans sidste år fortrinsvis til studier og grafik.

Rejser til bl.a. Fanø 1907; Italien 1909; Frankrig 1916-17 som tysk soldat. Udstillinger i såvel Tyskland som Danmark.

Alfred Petersen Guldbrandt. *Haderslev1894 – 1970.

Optaget på Seminarieskolen1900, her opnår han som en af flere gange at få høje karakterer i tegning og fik senere diplomer fra malerskolen i Haderslev og aflagde svendeprøve med udmærkelse i 1913, hvorefter han videreuddanner sig på en dekorationsskole i Hamborg. Så kom krigen og dermed værnepligten, han skulle stille i april 1914, men kommer til tidligere og får pas og dermed komme på en rekvireret rejse til Ukraine.

Rejserne i Rusland og Ukraine finder sted i forbindelse med arbejde for tyskejede firmaer og godser i de tyskbeboede områder. I området Kherson vest for Krim var der, 1916 omkring 125000 tyske indvandrede, der både ejede jord og fungerende industri. Guldbrandt både skabte dekorationsarbejder på godser samt andre arbejdsopgaver. Han har levende beskrevet sine oplevelser og tegnet til fra de 4 år i Rusland, del af dem som civilfange. Han har senere skrevet og fået udgivet artikler om perioden. Han finder også sin kæreste der senere bliver hans kone i det russiske. Hans beskrivelser og tegninger kan bl.a. ses i dobbeltartiklen af Henning Ehlers Olsen i *Langs Fjord og dam* 2008 og 2009.

Han nåede til Haderslev sidst i november 1918 og begyndte umiddelbart efter, selvstændig mester virksomhed, i begyndelsen med 2 svende, senere op til 17 svende. Det første værksted, lå i Gåskærgade, hvor de tidl. telefonbygninger ligger. senere bag Skulderbladet på Gammelting og hvor tankstationen ligger overfor Kasernen på Christiansfeldvej.

Han var meget engageret i byens foreningsliv, var formand for Haderslev Sangforening i 22 år, deltog aktivt i Håndværkerforeningen, aktiv i Turistforeningen, Selskabet Harmonien, medlem af Byrådet i Haderslev 1946-1958, hvor han bl.a. gik op i forskønnelsesudvalgets arbejde. Hans utallige tegninger og akvareller fra årene i Rusland og senere fra Haderslev, bygger på en høj grad af håndværksmæssig og æstetisk kunnen, hvilket ses på de billeder der ledsager de to nævnte artikler i *Langs fjord og dam*.

Kai Trier, *1902-1990

Født i Odense-død i Haderslev, maler og billedhugger- relief ved Sparekassen Sydjylland, passagen mellem Nørregade og Teaterstien. 1970erneStore freskomalerier på Sct. Severin skole og Hertug Hans skole.

Kai Trier lærte især radering på Kunstakademiets grafiske skole efter opfordring af Aksel Jørgensen. Fra Paris kom han hjem med et stærkt indtryk af især Gromaire. Med økonomisk hjælp fra medlemmerne af de

sønderjyske kunstforeninger blev T. i stand til at rejse til Firenze og Rom, men måtte haste hjem på grund af krigsudbruddet. Alsidighed i udtryk, form og materialevalg.

Malerlære i Esbjerg 1916; Teknisk skole; Malerskole i Esbjerg 1918-19; Kunstakademiet. Kbh., grafisk sk. fra ca. 1933, freskoskole (Elof Riesebye) 1954; École de Louvre, Paris 1938.

Norge og Sverige 1936; Paris 1938; Østrig og Italien (bl.a. Firenze og Rom) 1939.

Haderslev bys Legat 1936.

Bl.a. Udsmykninger: Fresko, Brdr. Gram, Vojens; Skt. Severin Sk., Haderslev (1955); Hertug Hans Sk., Haderslev; metalrelief, Sparekassen Sydjylland, Haderslev.

Johannes Christian Nielsen *Haderslev1904- 1991.

Grafiker, illustratør, boghandler og maler.

Johannes Christian Nielsen blev født ind i en dansk-national familie. Hans forældre var boghandler Carl Nielsen og hustru Christense, og fra barnsben spillede det nationale spørgsmål og den sønderjyske historie en stor rolle. Som 10-årig blev han bortvist fra Haderslev Katedralskole i februar 1915 på grund af majestætsfornærmelse. Han fortsatte derefter på Friedrichsschule og på Skibelund Efterskole. Under 1. verdenskrig kom han i boghandlerlære hos faderen, og efter endt læretid fik han arbejde i København, hvor han fulgte undervisningen på Kunsthåndværkerskolen.

I 1930 vendte han tilbage til Haderslev for at lede faderens boghandel, som han overtog i 1947.

Carl Niensens Boghandel var en af Haderslev førende forretninger, der udover boghandel også havde tilknyttet egen forlagsvirksomhed og bogbinderi.

Ved boghandelens 165års jubilæum i 1931 fik Johannes Chr. Nielsen for første gang mulighed for at vise sine kunstneriske evner. I de kommende årtier kunne hans tegninger, lyrik og satiriske bemærkninger ses og læses i blandt andet Haderslev Samfundets Årsskrift og Æ Rummelpot. Det blev med årene også til turistplakater og brochurer samt et utal af illustrationsbidrag i egne og andres bogudgivelser.

Haderslev Samfundets Årsskrift udkom for første gang i 1934, med lektor Karl N. Bock og Johannes Chr. Nielsen som redaktører indtil 1941, hvor Bock blev rektor ved Nakskov Gymnasium. Idéen til årsskriftet og dets design var Niensens. Sidste nummer af årsskriftet udkom i 1992. Han skabte også malerier med en klar politisk og antikrigs holdning, og en pacifistisk synsvinkel.

Johannes Chr. Niensens historiske interesse spændte vidt fra hestevogne til middelalderen. Hvilket gav sig udtryk i, at Haderslev Museum løbende fik oplysninger om de iagttagelser, han gjorde vedrørende middelalderlige kulturlag rundt i byen. Johannes Chr. Nielsen var også optaget af bevaringen af gamle bygninger.

Han var gennem mange år et aktiv indenfor et utal af foreninger således også som medlem af Fredningskommissionen og Naturfredningsforeningen.

I 1939 blev Johannes Chr. Nielsen indvalgt i Selskabet Harmoniens bestyrelse, hvor han de sidste 17 år var formand indtil 1987.

Han var formand for Haderslev Turistforening fra 1946 til 1972 og fik i 1950 - 30 år efter Genforeningen - opstillet Genforeningsstenen på Gammelting.

Hans malerier er en noget ganske særligt i modsætning til hans fine stregtegninger og utallige illustrationer. Lige som Eduard Wassner lavede skitser af virkelige begivenheder som en form for kommentarer, har J. C. Nielsen malet en form for kommenterende billeder med stærkt national og patetisk pensel - særligt omkring 1920. Et klart propagandistisk eller skal man sige moralsk opdragende antikrigs ærinde. De fleste vil næppe være i tvivl om hensigten!

Dette overbliv over 150 års malere der har haft fødested, bosted og eller virke i Haderslev, skulle vise hvorledes udviklingen har set ud, hvad det nationale fik af betydning og hvorledes mestre kunne videre give faglig indsigt og kunne som fik betydning for manges maleres karriere og udvikling, hvem var elev af hvem og hvordan gik det dem.

Et indblik i en faggruppes betydning for erhvervs - og kulturudvikling i området med klare linier langt ud i den vide verden.

Kilderne:

Weilbachs Kunstnerleksikon, net udgaven.

Pia Viscor, *Mück,-en kunstmalerfamilie i Haderslev og Hamborg*, Museum Sønderjylland, Arkæologi Haderslev, 2013

H. P. Jensen: *Kunst i Haderslev*, Haderslevgruppen 1989.

Sys Hartmann, *Slotsgade 20, et fredet hus i Haderslev*, Fredningsstyrelsen & Haderslev Museum 1980

Skulptur Guiden, Kunstrådet for Haderslev Kommune, 2015

Leila Krog, *Kunst i rummet*, Borgen, 1989.

Birgit Jenvold, *Heinrich Hansen*, Forlaget Gammelting, Haderslev 1992.

Poul Hviid og Nis Schmidt: *Han kunne åbne døre*, Forlaget Gammelting, Haderslev, 1996

Friederike Weimar, *Verglüthe Träume*, Gebr. Mann Verlag, Berlin, 2016

Dörte Nicolaisen, *Charlotte von Krogh, Fra Husum til Haderslev*, forlaget Gammelting, Haderslev, 2007

Irene Haberland, *Brødrene Wassner*, forlaget Gammelting, Haderslev 2003

Henning Ehlers Olsen, *Alfred P. Guldbrandt, Rusland blev hans skæbne 1*, Langs Fjord og dam, 2008

Henning Ehlers Olsen, *Alfred P. Guldbrandt, Rusland blev hans skæbne 2*, Langs Fjord og dam, 2009

Anne Marie Møller, *Haderslev Maleren Ole Kruse*, Langs Fjord og Dam, 2002

Kurt Gerschom Freyer, født 25. Mai 1885 i Angerapp, død 24. Mai 1973 i Kfar Szold, Israel, tysk israelsk kunsthistoriker og antikvar. Forfatter til essay om Nordslesvigske malere, i Schleswigsche Kunstkalender 1920.

Haderslev malere, folder til Kunststudstilling i Haderslev Kunstforening sommeren 1982.